

SHARE

LIKE

LILLA VIRAL-GRANSKAREN

LÄRARHANDLEDNING I KÄLLKRITIK

TWEET

follow

SHARE

LIKE

SOCIAL MEDIA

NÄTSMARTA
INTERNETFILTRET INOM DIG

Viralgranskaren
en del av **metro**

INNEHÅLLS- FÖRTECKNING

1. Inledning	3
2. Beskrivning av skolmaterialet	4
3. Viralgranskning – så gör du	7
4. Lektioner för elever 6–11 år	9
5. Lektioner för elever 12–18 år	15
6. Extramaterial	19
Konversationskort	20

INLEDNING

Det här är ett skolmaterial om källkritik på nätet, det innehåller konkreta lektioner och tips för lärare. Vi som har tagit fram materialet är Viralgranskaren och Nätsmarta.

NÄTSMARTA
INTERNETFILTRET INOM DIG

Vad är Viralgranskaren?

En avdelning på tidningen Metro. Med start 2014 började vi granska virala påståenden på nätet. Vi ville kila in oss mellan människors finger och dela-knappen och fråga: Har du kollat det här? Vet du att det stämmer?

Vad gör Viralgranskaren mer konkret? Vi är journalister som undersöker tips och plockar upp historier som fått stor spridning på sociala medier. Vi hjälper till att faktakolla påståenden och svarar läsare. Vissa historier blir läsarsvar, andra blir artiklar. Vi vill också lära folk hur man viralgranskar själv.

Varför gör vi det här? Tänk dig en värld där alla bara tror på allt de ser och allt som sägs till dem utan att reflektera över om det är sant eller inte. Det blir både komiskt och tragiskt. Så ser en del av verkligheten ut på nätet – det kan vi som arbetar på Viralgranskaren intyga. Men vi ser en ljusning: Allt fler börjar fundera över faktakoll och vem det är som ligger bakom budskap innan man delar något på sociala medier.

Det gäller bara att väcka tanken på att du kan bli lurad på nätet – och att du i din tur kan riskera att lura dina kompisar genom att dela bluffar, lögnar och felaktigheter. Ju tidigare den tanken väcks desto bättre.

En medveten och aktivt ifrågasättande medborgare utgör grunden i en levande demokrati.

Vilka är Nätsmarta?

Ett projekt inom skolan i Sandviken. När Murgårdsskolan för fem år sedan, som första skola i Sandviken, införde att varje elev har en egen dator i undervisningen så tog journalister upp frågan om tekniska filter. Svaret från kommunens ansvariga var att detta filter skulle finnas inombords hos eleverna och att det var lärarens uppgift att skapa detta. Där stod vi, Madeleine Högman och Karin Lepistö, IKT-ansvariga lärare och funderade på utmaningen vi hade framför oss: Hur skapar man ett inre filter hos eleverna?

Vad kan Nätsmarta bidra med?

Idag har projektet utvecklats till att omfatta didaktik i klassrummet, pedagogiska redskap och en lektionsbank som är multimodal och elevnära. Lektionerna bygger på elevernas delaktighet och är ett entreprenöriellt lärande. Vi erbjuder och stöd och utbildning till lärare och pedagoger, samt till föräldrar som ska hjälpa barn och unga att hitta sin kompass för ett sunt nätanvändande.

SKOLMATERIALET

Del 1 inriktar sig på barn i åldern 6–11 år och del 2 är för ungdomar 12–18 år. Då kunskapen kan skilja sig mycket från elev till elev, klass till klass, är materialet flexibelt. Det kan vara så att i vissa lägen får du som lärare sänka ribban, i andra lägen höja den.

Det är naturligtvis du som lärare som avgör vilken nivå dina elever befinner sig på och väljer var det är mest lämpligt att börja. Känner du dig osäker på elevernas förkunskaper så börja med att ställa frågor, det brukar räcka för att öppna upp ett samtal.

Varje lektionsområde innehåller en film, frågeställningar som underlag för samtal med eleverna, övningar och elevuppgifter. Syftet med elevuppgifterna är att eleverna blir "ägare" av kunskapen och kan förmedla den till andra.

Utbildningsmaterialet är gratis och fritt att ladda ner. Mejla gärna feedback till lillaviralgranskaren@metro.se!

Handledningen innehåller också en konkret genomgång för dig som lärare av hur du viralgranskar texter, bilder och filmer på nätet.

METODEN

Lärohandledningen är inspirerad av cirkelmodellen, som med fördel kan användas i alla åldrar 6–18 år.

Fas 1: Bygga kunskap inleds med att bygga upp pedagogernas och elevernas kunskaper så att de sedan kan använda sig av kunskaperna och genomföra egna viralgranskningar.

Fas 2: Studera förebilder och titta på goda exempel, ta del av andras modeller och förebilder, bland annat genom checklistor och färdiga kontrollfrågor. Den här fasen visar eleverna att det är helt okej att ta hjälp av andras goda arbete och tankar.

Fas 3: Gemensamt arbete i klassen. Gör övningar tillsammans, där termer och Viralgranskarens checklista används.

Fas 4: Tillämpa färdigheter (avslutande fas) Eleverna kan arbeta självständigt, enskilt eller i grupp med egna viralgranskningar. Här får de möjlighet att visa sina färdigheter för andra. Det är också här det blir viktigt att prata om hur eleverna ska genomföra sina idéer, samt lösa problem som uppstår på vägen. Vilken publik vill de ska ta del av presentationen, vill de till exempel lägga ut sin presentation på nätet? Erbjud eleverna olika sätt att redovisa sitt arbete, till exempel att använda filmer och bilder, lägga upp saker på nätet.

TIPS!

Mer om Cirkelmodellen finns exempelvis att läsa i Pauline Gibbons bok "Stärk språket stärk lärandet".

LÄROPLANEN

Är det skolans uppdrag att lära eleverna att viralgranska?

Ja, enligt läroplanen ska skolan "överföra grundläggande värden och främja elevernas lärande för att därigenom förbereda dem för att leva och verka i samhället. Skolan ska förmedla de mer beständiga kunskaper som utgör den gemensamma referensram alla i samhället behöver. Eleverna ska kunna orientera sig i en komplex verklighet, med ett stort informationsflöde och en snabb förändringstakt. Studiefärdigheter och metoder att tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktiga. Det är också nödvändigt att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ." (s. 9) LGR 11.

Utdrag ur läroplanen: "En viktig uppgift för skolan är att ge överblick och sammanhang. Skolan ska stimulera elevernas kreativitet, nyfikenhet och självförtroende samt vilja till att pröva egna idéer och lösa problem. Eleverna ska få möjlighet att ta initiativ och ansvar samt utveckla sin förmåga att arbeta såväl självständigt som tillsammans med andra. Skolan ska därigenom bidra till att eleverna utvecklar ett förhållningssätt som främjar entreprenörskap." (s. 9) LGR 11

Läs mer i läroplanen:

LGR 11 kap 1 och 2

LGR 11 sv/sva 1–6

LGR 11 sv/sva 7–9

LGR 11 so 1–6

LGR 11 so 7–9

Förskoleklass Centralt innehåll	Pröva och utveckla idéer, lösa problem och omsätta idéerna i handling.
	Digitala verktyg och medier för kommunikation.
	Säker och ansvarsfull kommunikation, även i digitala sammanhang.
Fritidshem Centralt innehåll	Samtala, lyssna, ställa frågor samt framföra egna tankar, åsikter och argument om olika områden, till exempel etiska frågor och vardagliga händelser.
	Digitala verktyg och medier för kommunikation.
	Säker och ansvarsfull kommunikation, även i digitala sammanhang.

Fler exempel på mål finns på skolverket.se

Ämne	Exempel på aktuella läroplanens mål för arbetsområdet:
SV/SVA 1–3	"Källkritik, hur texters avsändare påverkar innehållet."
SH 1–3	"Metoder för att söka information från olika källor: intervjuer, observationer och mätningar. Hur man kan värdera och bearbeta källor och information."
SV/SVA 4–6	"Hur man jämför källor och prövar deras tillförlitlighet med ett källkritiskt förhållningssätt."
SH 4–6	"Hur man urskiljer budskap, avsändare och syfte i olika medier med ett källkritiskt förhållningssätt."
SV/SVA 7–9	"Hur man sovar i en stor informationsmängd och prövar källors tillförlitlighet med ett källkritiskt förhållningssätt."
SH 7–9	Möjligheter och risker förknippade med internet och kommunikation via elektroniska medier."

NU ÄR DET
DAGS ATT
BÖRJA OCH
VI STARTAR
MED DIG!

VIRAL- GRANSKNING - SÅ GÖR DU

Den här delen är för dig som lärare och går igenom de metoder som vi tar upp i lektionsmaterialet – så att du själv kan viralgranska, helt enkelt!

Vad är grunderna i viralgranskning?

Nyfikenhet! Viljan att ta reda på mer om inlägget eller bilden som sprids i sociala medier. Är det verkligen så här det ligger till? Har avsändaren utelämnat någon relevant information? Det är bra att kunna lite webbresearch och det är bra att lära sig att söka information och kunna tolka sökresultaten man får.

VIRALGRANSKARENS FILMER

Så granskar du ett inlägg
– klicka här

Sökmotor-knep

En sökning på exempelvis Google behöver vara mer än bara ett övergripande ord. Använd namn och platser. Använd citationstecken för till exempel hela namn, citat eller utdrag ur texten. Du kan skriva din sökning och avsluta med ordet site följt av kolon-tecknet och namnet på webbsidan för att se om något finns på just den sajten. Exempelvis: "viralgranskarens varningslista" site:metro.se. Genom att hela tiden söka på det du stöter på ute på nätet så lär du dig vad som funkar!

Om du letar efter en händelse kan det vara en idé att söka på bara nyheter, något du hittar bland exempelvis Googles flikar, tillsammans med tid och andra avgränsningar.

Lär känna källorna du använder

Så, nu har du fått en massa träffar, det kanske rörde sig om en större händelse och en mängd nyhetsmedier har skrivit om saken, vad gör du av alla träffarna?

Ja, till att börja med gäller det att läsa på om medier. Är de nystartade eller har de funnits med ett tag? Har de en ansvarig utgivare? Rör det sig om nyhetsrapportering eller åsiktsförmedling?

På nätet finns det nu för tiden något som vi på Viralgranskaren kallar viralsajter, en slags låtsasmedier som kopierar texter och stjälar bilder för att sedan trycka ut "artiklar" i sociala medier. Ingen redaktion står bakom sajten och de drivs ofta anonymt, ibland står fejkade skribenter under texterna. Syftet är att få många klick och därför använder sig viralsajterna ofta av populära historier och ämnen som de vet får stor spridning i sociala medier. Det går att tjäna pengar på det här sättet och för många verkar det också vara den primära drivkraften.

En del som sprider påhittade historier på nätet hävdar att de gör satir och vill röra om i grytan lite, men även de kan tjäna pengar på det de gör, ett sådant exempel är Storken som finns med i en av lektionerna.

TIPS!

Sök på nätet med engelska ord som fake eller hoax.

Inte alla som sprider åsiktsbaserat material gör alltså det av ideologiska skäl, utan det kan röra sig om någon som drar nytta av alla de arga klickerna för att få pengar eller fler följare på nätet.

Här kan du läsa mer om viralsajter.

Viralgranskaren har en varningslista över sajter som har spridit fejkade eller satiriska artiklar som folk misstagit för verkliga nyheter. [Den hittar du här.](#)

VIRALGRANSKARENS FILMER

Så tillagar du en viral fejkstory
– historien om Selma – klicka här

Bildsökning

Många falska påståenden bygger på att en bild tagits ur sitt sammanhang och används i ett helt nytt som illustration. Den som ser bilden får intryck av att den visar det som inlägget eller artikeln handlar om. Ofta rör det sig också om flera års skillnad i tid.

VIRALGRANSKARENS FILMER

**Så viralgranskar du bilder
– klicka här**

Av det skälet är det bra att veta hur man söker på bilder på nätet.

Du kan:

- söka direkt på en bild genom att högerklicka på bilden. Flera webbläsare har den möjligheten, men inte alla.
- ladda ner bilden och söka i sökmotorer.
- gå in på särskilda sajter som exempelvis Tineye och söka på bilden.

Problemet med virala bilder är att man får upp enormt många resultat där bilden publicerats på nätet. Att hitta första gången den lades upp kan vara svårt, men försök ändå! Exempelvis i Tineye så kan du sortera på äldsta bilden först.

Filmsökning

Det är lika vanligt som med bilder att filmer påstås visa något annat än de i själva verket gör. Nyckeln till att kunna söka på filmer är att få ut sökbara stillbilder ur filmen, något man kan göra på flera sätt, men det enklaste om det gäller Youtube-filmer är att använda Amnestys sajt Youtube DataViewer som du hittar [här](#).

Fler sätt kan du se i vår film här:

VIRALGRANSKARENS FILMER

**Så viralgranskar du videoklipp
– klicka här**

Kolla upp sajten

Att försöka utreda vem som ligger bakom en sajt kan vara svårt, men försök ändå! Dels så kan du söka på beskrivningar av sajten och dels kan du ta reda på vem som registrerat domänen. En .se- eller .nu-adress går att söka efter på Internetstiftelsen i Sveriges sajt, som du hittar [här](#).

Hur det går till kan du se i vår film här:

Har innehållet på sajten tagits bort? Du kan prova att resa i tiden med exempelvis Wayback Machine, en sajt som sparar internetsidor som de såg ut just då. Vissa sajter har sparats ofta, andra inte så ofta, men det ger dig en möjlighet att hoppa bakåt i tiden och undersöka.

VIRALGRANSKARENS FILMER

**Så viralgranskar du en sajt
– klicka här**

Verkligheten

Alla ledtrådar hjälper till. Hittar du kommentarer på sajten eller i Facebook-gruppen som kan leda vidare så följ ledtrådarna vidare och nysta. Till slut tar det antingen stopp eller så hittar du en verklig person som du kan fråga. En person som vill luras kommer att slingra sig, men till exempel så kan missförstånd redas ut om man pratar med någon som fattat fel och det kan dessutom ha hänt saker sedan inlägget blev viralt. Prata och fråga frågor!

Slutligen så räcker det inte med källkritik även om det är bra att kunna avslöja bluffar och propaganda. Du måste ta reda på hur verkligheten ser ut och hur du ska få tag på den kunskapen. Men vi vill med vårt skolmaterial börja här med att försöka förbättra källkritiken på nätet. Om ni har frågor om innehållet eller vill bolla för att få inspiration så är ni välkomna att höra av er till Viralgranskaren och Nätsmarta elever:

viralgranskaren@metro.se
info@natsmarta.se

LEKTIONER FÖR ELEVER 6-11 ÅR

Anpassa innehållet efter förkunskaper och ålder.

1. Förberedelse för dig som lärare

Läs [artikeln](#) från Viralgranskaren om hajar i svenska farvatten som blev en viral nyhet och spreds på sociala medier.

Tidningen Svensk jakt hade alltså publicerat ett satiriskt debattinlägg om vargjakt där man använde sig av hajar i stället, men satiren gick helt förbi en del läsare på nätet. Artikeln fick till och med oroliga badare att ringa Havets hus i Lysekil. Den [artikeln](#) kan du också läsa.

Viralgranskaren och Nätsmarta har gjort en film som baseras på den satiriska artikeln från Svensk jakt. Filmen heter "Hajen som blev viral". Tanken med filmen är att ge en enkel och tydlig bild över vilka konsekvenser en nyhet kan få när den blir viral, samt vikten att vara källkritisk. Kolla igenom [filmen](#).

Om du vill använda dig av den föreslagna fyrahörnsövningen, så förbered den.

2. I klassrummet

Vi börjar med att prata med barnen och titta på ämnesspecifika ord för att inventera elevernas förkunskaper om arbetsområdet. Det bildar underlag för att bygga upp nya kunskaper om ämnet och ger en kontext till kommande övningar.

Bered eleverna på de mål som är aktuella för arbetsområdet.

När ni tillsammans är överens om svaren som kommit fram under frågestunden, är det dags att gå vidare. Här finns utrymme för att göra en förberedande övning om det passar klassen:

TIPS!

Om du som pedagog känner att du behöver stöd i vilka frågor som kan vara lämpliga att ställa har vi listat några frågor och svar här nedan. Se frågorna som inspiration och anpassa frågorna utifrån gruppens förutsättningar/förkunskaper.

Vad är internet?

Svar: Platsen där alla datorer, mobiltelefoner och surfplattor sitter ihop med varandra.

Vem lägger ut bilder och filmer som finns på nätet?

Svar: Alla kan göra det – så det kan vara vem som helst. Vanliga personer, kändisar, företag, tidningar.

I filmen pratar man om sociala medier, vad kan det vara?

Svar: Sociala medier är sajter och appar där folk kommer i kontakt med varandra. Exempel: Instagram, Kik, Snapchat, Facebook, mm. Använd med fördel elevernas egna förslag.

Kan man alltid tro på det som skrivs och visas på internet?

Svar: Nej.

Att man delar något på nätet, vad betyder det?

Svar: Man trycker på delaknappen eller skickar vidare något till någon annan, till exempel en kul bild eller en länk.

I filmen pratar man också om ordet granska och viralgranska, vad kan det betyda?

Svar: Att undersöka något genom att titta närmare och ta reda på mer om saken. Viralgranska är helt enkelt att undersöka något som fått stor spridning på nätet.

I filmen kommer man att prata om kaos på sociala medier. Vad är kaos?

Svar: Oordning, stök, oreda.

Vad kan kaos på sociala medier vara?

Svar: När många människor är upprörda över något de sett på nätet och skriver och delar jättemycket utan att ha kollat upp hur det ligger till.

FYRAHÖRNSÖVNING (20–30 MINUTER)

Utmana elevernas kunskaper kring hajar i svenska vatten. Förbered en fyrahörnsövning i klassrummet. En fyrahörnsövning tränar eleverna att ta ställning och göra aktiva val på ett lekfullt sätt. Du kan om du vill förbereda rummet enkelt med fyra lappar, markerade 1–4 eller ja, nej och kanske - beroende på vilka frågor du vill ställa. Gör skyltarna stora och tydliga och placera dem på lämpliga platser i klassrummet. Använd gärna följande påståenden och svar. Lärarens uppgift är att lyfta någon eller några ur varje grupp som motiverar sitt svar. Vill du utveckla övningen så kan du i stället be någon/några elever motivera hur elever i andra hörn kan tycka och tänka.

Finns det hajar i alla hav?

1. Ja, det finns hajar i alla hav.
2. Nej, det finns inte hajar i alla hav.
3. Kanske.
4. Vet inte.

Berätta för en kompis i ditt hörn vad du tror.

Finns det hajar i Sverige?

1. Ja, det finns hajar i Sverige.
2. Nej, det finns inte hajar i Sverige.
3. Kanske.
4. Vet inte.

Förklara för någon i ditt hörn hur du tänker.

TIPS!

Den här formen av övning kan användas i alla åldrar, anpassa innehållet och frågeställningarna.

Är det farligt att bada där det finns hajar?

1. Ja, det är farligt att bada där det finns hajar.
2. Nej, det är inte farligt att bada där det finns hajar.
3. Kanske.
4. Vet inte.

Berätta för en kompis i ditt hörn hur du tänker.

Skulle du bada om det fanns hajar?

1. Ja, jag skulle du bada om det fanns hajar.
2. Nej, jag skulle inte du bada om det fanns hajar.
3. Kanske.
4. Vet inte.

Berätta för en kompis i ditt hörn hur du tänker.

3. Se filmen "Hajen som blev viral".

Nu är det dags att titta på filmen "Hajen som blev viral" med klassen.

Tidsåtgång: 2 minuter, 53 sekunder.

ORD OCH BEGREPP I FILMEN SOM KAN BEHÖVA FÖRKLARAS FÖR YNGRE ELEVER:

Artikel: En text som finns i en tidning. Artiklar kan också läggas ut på nätet.

Delning: när du trycker på dela-knappen eller skickar vidare saker på nätet till någon annan.

Sociala medier: Sajter och appar där man träffar och pratar med andra människor. Till exempel Facebook, Snapchat och Instagram.

Kaos: När det är rörigt och ingen ordning.

Fiske/havsexperter: Någon som kan väldigt mycket om fiskar/havet.

Viralt: Något som många klickat på eller delat på nätet.

Viralgranska: Att kolla upp något som många delar för att se om det stämmer.

Nätsmart: Någon som har lärt sig att tänka efter när den ser saker på nätet.

Om det passar klassen så kan du som lärare visa den verkliga [satirartikeln](#) för eleverna och visa på de lustiga namnen som "Åke Bort" och "Vituus Scharcum". Det står längst ner att det är satir, men det har lagts till i efterhand tillsammans med definitionen av satir ur Svenska Akademiens ordlista. Det kan man också peka på och berätta att det är för att folk gick på artikeln när den spreds i sociala medier.

GRUPPARBETE

TIPS

Konversationskort kan med fördel användas i alla åldrar.

Gemensam övning med hjälp av konversationskort, 30 minuter.

Dela in eleverna i lämpliga gruppstorlekar, varje grupp får konversationskort. I tur och ordning drar eleverna ett kort och försöker svara på dem tillsammans. Alla kort eleverna inte kan besvara samlar de i en hög, som sedan diskuteras i helklass. För yngre elever hjälper läraren till och konversationen sker tillsammans i klassen/gruppen. Den viktigaste frågan i konversationskorten är också den som är svårast att svara på – hur går jag tillväga för att ta reda på om något är sant eller falskt? Du hittar konversationskort att skriva ut sist i det här materialet.

I filmen pratade man om en artikel, vad menar man med det?

Vad tror ni att filmen vill säga, berätta?

Id betyder källkritisk?

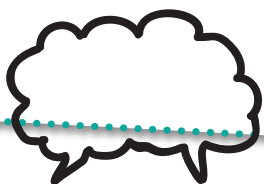
Vad kan hända om man tror på sådana artiklar på nätet?

Hur kan du vara delaktig i att något sprids?

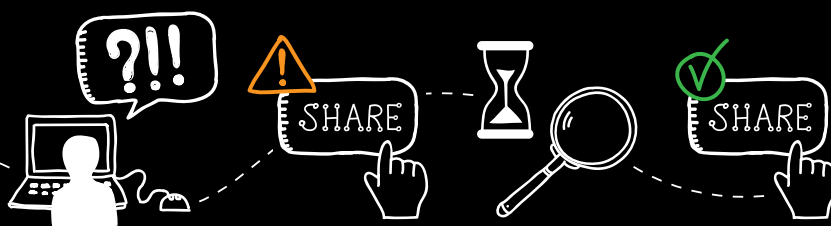
Vad gör en nätsmart person?

Vad borde du själv göra innan du delar vidare?

Hur kan en film eller bild luras?
Ge förslag.

Kolla upp det du ser på nätet – innan du delar!

- Är det ett inlägg eller artikel som sprids på nätet? Gå tillbaka till källan och undersök den. Ta reda på mer information om det som påstås.
- Är det en bild? Bildsök. Om någon påstår att bilden föreställer något, försök att ta reda på om det stämmer.
- Är det en sajt? Undersök sajten. Vad ligger mer på sajten? Står det vem som står bakom den?

Tänk på:

Det finns folk som luras på nätet och det du ser behöver inte vara hela sanningen. Läs på om källorna du använder dig av. Var nyfiken och försök alltid att ta reda på mer!

Nu kan du dela!

MATERIAL

Om det är en grupp med lite äldre elever så kan ni även titta på den skolplanschen. **Klicka här för att ladda ner och skriva ut!**

Lilla Viralgranskaren
en del av **metre**

© 2017 A

DU KAN BE EN VUXEN OM HJÄLP.

MATERIAL

Om det är en grupp med lite yngre elever så kan ni titta på planschen som Lilla Viralgranskaren och Bamse gjort tillsammans. **Klicka här för att ladda ner och skriva ut!**

4. Elevens eget arbete

Elevuppdrag: Testa att viralgranska själv.

Med stöd av dig som lärare ska eleverna nu kunna använda sig av det de lärt sig om viralgranskning och dela med sig av sin kunskap till andra.

Du kan låta eleverna själva komma med förslag på saker de sett på nätet, det kan vara:

- Virala artiklar, där berättelsen är uppseendeväckande
- Virala artiklar, där syftet är att påverka eller skapa opinion
- Populära klipp på Youtube där det "verkar vara för bra för att vara sant", t ex äventyr, humor, trickfilmning
- Filmklipp med tokiga experiment där du

uppmannas att göra dem själv (så kallad challenge)

- Reklam som inte håller sig till sanningen
- Kedjebrev

Redovisning:

Uppdragen och redovisningarna utvecklas i takt med elevernas mognad, ofta är elever duktiga på tekniken men behöver stöd i sin planering, i sitt genomförande samt behöver ges tid för reflektion.

Uppmuntra eleverna att använda multimodala verktyg i sina redovisningar, vilket gör arbetet mer intressant för eleverna, men även för publiken i klassrummet eller ute på webben. Vinsten är också att eleverna känner att det är "på riktigt" när de får presentera sitt arbete för andra.

VIRALGRANSKNING CHECKLISTA

Gå igenom Viralgranskarens checklista med eleverna och beroende på klassens nivå så kan du gå in på detaljer och använda dina kunskaper om viralgranskning som du fick i det inledande avsnittet Viralgranskning – så gör du:

- ✓ Ta reda på mer om det som påstås! Stämmer det verkligen?
 - ✓ Vem är personen bakom texten/bilden/filmen?
 - ✓ Varför vill personen sprida sin text/bild/film?
 - ✓ Kan personen ha fel eller ljuga, varför?
 - ✓ När hände det? Är det en gammal text/bild/film?
 - ✓ Var hände det? Stämmer platsen?
 - ✓ Låter det för bra/otroligt för att vara sant?
 - ✓ Är det någon som ber dig göra något?
- Du måste aldrig göra något bara för att någon säger till dig på nätet.

RÖDLUVAN

Om eleverna inte kommer på några egna exempel då? Vi har även tagit med ett förslag på en övning: När eleverna ska viralgranska är det bra att använda en plats på nätet där de känner igen sig och som är en naturlig del av deras vardag, till exempel Youtube. Klassiska sagor är elevnära exempel att använda, ofta välkända för eleverna. Cirka 120 min, två lektionstimmar.

Förberedelse: Sök på Rödluvan och vargen på Youtube.

Använd en stund att samtala om filmer på nätet, fråga vad eleverna brukar titta på när de är på Youtube. Talar alla filmer sanning? Ställ frågor om det finns filmer om sagor. Eleverna brukar ge många förslag, Rödluvan är intressant då det är en folksaga. Vem är egentligen källan till den från början? Det är något att diskutera med eleverna.

Berätta att du tänker visa hur det ser ut när du har sökt på "Rödluvan och vargen" på Youtube. Kanalen visas många klipp om Rödluvan och vargen. Det finns olika versioner, tecknade, filmatiserade, olika miljöer etc.

Här ges möjlighet till viralgranskning. Använd frågorna från checklisten och anpassa dem till arbetsområdet. Dra gärna paralleller till filmen om "Hajen som blev viral."

Anpassade frågor från checklista för viralgranskning:

1. Ni ser att det finns många filmer om Rödluvan, vilken är den "riktiga Rödluvan" tror ni?
2. Vem kan ha lagt ut de olika filmerna? (Under varje klipp finns ett konto, som dock inte alltid berättar vem personen är)
3. Varför tror ni att de har lagt ut filmerna?
4. Vet man var filmerna kommer ifrån för land eller plats?
5. Kan alla människor publicera/lägga ut en film?

6. Om en film känns lite otäck eller konstig att se på, vad kan man göra då? Välj en version av Rödluvan-sagorna som är lämplig och se den innan ni går vidare.

Nästa del i uppdraget är att eleverna själva ritlar och berättar en egen version av Rödluvan och filmar den med hjälp av läraren.

Använd mobilens eller plattans filmfunktion, redigera gärna med hjälp av lämpliga appar. Du som lärare stöttar eleverna, lyssnar in deras förslag om idéer om innehåll, hur de ska gå tillväga och hur de ska redovisa sina sagor. Här behövs vägledning.

En form av redovisning är att publicera den nya Rödluvan och vargen på Youtube tillsammans med klassen. Visa att "nu är vi avsändare och personerna bakom filmen." Uppmuntra eleverna att visa sin Youtube-film för andra som är "mottagare". De delar sin kunskap med andra och befäster samtidigt sin egen.

Utvärdera arbetsområdets mål, metod och redovisning/presentation. Hur långt nådde vi? Hur blev det? Vad tar vi med oss till nästa gång?

TIPS!

Fler exempel på Nätsmartas sida med lektionen om populära klipp.

LEKTIONER FÖR ELEVER 12-18 ÅR

Anpassa innehållet efter förkunskaper och ålder.

Utbildningsradion och Viralgranskaren har gjort en tv-serie om hur journalisterna på Metro jobbar med att utreda virala påståenden. Använd ett avsnitt per lektion och prata sedan med klassen. Du kan ta hjälp av frågorna som medföljer i materialet och komplettera med egna.

Skolmaterialet för de äldre eleverna bygger även det på cirkelmodellen, se tidigare avsnitt, och dina kunskaper som lärare som du fick under avsnittet Viralgranskning – så gör du.

BILDSÖKNING

1. Förberedelse för dig som lärare

Se filmen **"Bildsökning"** (9.29).

Läs igenom **UR:s material till filmen**.

Gå igenom det inledande avsnittet "Viralgranskning – så gör du" och titta på videoklipppet om bildsökning.

Det allra vanligaste är att en bild påstås föreställa något felaktigt, men det finns också bilder som är manipulerade. Att avslöja dem handlar om att försöka granska bilden och hitta avvikelser som exempelvis varierande grynighet. Man kan också ta hjälp av verktyg på nätet – läs mer **här**.

Läs på om bildrätt. Länkar om **upphovsrätt** och **bildstöld**.

2. I klassrummet

1. Starta lektion med att titta på filmen **"Bildsökning"**.
2. Diskutera filmens innehåll.

Tidsåtgång: Cirka 30 min.

- Vad tror ni att den som lade ut bilden hade för syfte? De som delade den?
- Vad finns det för andra motiv att sprida fejkade bilder?
- Vad kan man titta efter i en bild för att se om den är photoshoppad?
- Vid sidan av bildmanipulation, hur kan bilder användas för att sprida lögnar?
- Har ni någon gång använt möjligheten att bildsöka? Prova gärna!
- Hur kan en felaktig bild påverka ett företag? Ge exempel.
- Har du några bildexempel med många delningar på nätet där du har tänkt på att det kanske inte är sant?
- Vilka typer av bilder får spridning? Varför just dessa? Vilka känslor ger flest klick?
- Vad säger upphovsrättslagen om bilder som manipuleras?
- Att äga, förändra bilder på nätet.

3. Gemensam genomgång

Gå igenom informationen om bildsökning i avsnittet Viralgranskning – så gör du.

VIRALGRANSKARENS FILMER

**Så granskar du bilder
– klicka här**

Tidsåtgång: Cirka 20 min.

Eleverna kan läsa **artikeln**.

Var öppen för att det kan finnas elever i klassrummet som kan mer avancerad bildanalys än vad det här underlaget går igenom. Ta vara på deras egna tips på hur man kan gå tillväga! Här kan det vara läge att dela in klassen och jobba i grupper så att ingen missar de grundläggande kunskaperna. Barn och unga kan känna att de "ska kunna sådant här", men det är inte alls säkert att alla gör det.

4. Elevernas arbete, enskilt eller i grupp

Elevernas arbete Ca 120 min

Så här presenterar du det för eleven: Välj en bild från nätet som du vill undersöka närmare. Använd bildsökning och försök ta reda på så mycket som möjligt om bildens ursprung. Du kan välja en fejkad bild från ett företag, politiska bilder, miljöbilder, misshandlade djur, reklam, sjukdomsbilder, retuscherade bilder inom mode, "för bra för att vara sant-bilder" eller roliga bilder.

Om du vill använda bilder som Viralgranskaren granskat så hitta en sådan artikel i deras listor:

Här är Viralgranskarens alla granskningar **2016** och **2015**:

Arbeta i grupp eller enskilt med exemplen. Gör en presentation om ditt uppdrag och belys dina tankar kring arbetet.

FEJKADE SIDOR

1. Förberedelse för dig som lärare

Se filmen **"Fejkade sidor"** (14:20).

Läs **UR:s material** som hör till filmen.

Läs också **artikeln** om Storken.

Friska upp dina kunskaper om bildsökning som du fick tidigare i materialet och läs igenom avsnittet "Viralgranskning – så gör du".

Läs artikeln **Så här gör du en egen viralgranskning – steg för steg**.

Läs mer om **falska Facebook-konton**.

2. I klassrummet

1. Starta lektion med att titta på **filmerna "Fejkade sidor"**.
Låt eleverna läsa **artikeln** om Storken:
Tidsåtgång: Cirka 20 min.

2. Diskutera filmerna och artikeln.
Tidsåtgång: Cirka 30 min.

- Vilka fejk- eller satirsidor på nätet känner du till?
- Hur ser man att en artikel är fejk? Vilka kännetecken har den?
- Är artiklar satir bara för att de är fejk?
- Måste satir vara rolig? Vad kännetecknar satir?
- Folk som hittar på fejkartiklar och sprider dem på nätet, vad kan de ha för motiv för det?
- Finns det några problem med att sprida påhittade saker?
- Begreppet nättroll blir ofta sammanblandat med näthatare eller nätmobbare, men vad är det egentligen?
- I artikeln säger Storken, som själv sprider fejkade saker:

"Svenska folket är väldigt dåligt på källkritik. Ibland vill jag bara nå ut och skaka om dem och säga att det bara är satir. Vad tänker du om det?"

- Tänker du på vilka som tjänar pengar på dina klick när du delar saker på nätet?

3. Gemensam genomgång

Tidsåtgång: Cirka 20 min.

Visa **filmerna** om hur man viralgranskar en webbsida.

VIRALGRANSKARENS FILMER

**Så granskar du en webbsida
– klicka här**

Gå igenom hur man bildsöker och vad man kan tänka på när det gäller falska Facebook-konton.

Låt eleverna läsa den här **artikeln**.

4. Elevernas arbete, enskilt eller i grupp

Tidsåtgång: Cirka 120 min.

Så här presenterar du det för eleven: Leta rätt på en satirisk eller fejkad artikel på nätet. Gå igenom vad som visar att den inte stämmer med verkligheten och se om du kan ta reda på vem som ligger bakom sidan.

Antingen letar du rätt på egna exempel eller så kan du välja en sida från **Viralgranskarens varningslista**.

Arbeta i grupp eller enskilt med exemplen. Gör en presentation om ditt uppdrag och belys dina tankar kring arbetet.

TID OCH RUM

1. Förberedelse för dig som lärare

Se filmen **"Tid och rum"** (11:37).

Läs igenom **UR:s material** till filmen.

Gå igenom avsnittet "Viralgranskning – så gör du" och kika på **filmen** om saker som är bra att tänka på med informationsspridning på nätet.

VIRALGRANSKARENS FILMER

Så granskar du en webbsida.

Kolla även på **filmen** om hur du granskar en webbsida.

Friska upp dina kunskaper om bildsökning som du fick tidigare i materialet.

Gå även in och testa **Wayback Machine**. Prova att välja en sajt och gå tillbaka en bra bit i tiden. Hur såg till exempel Aftonbladets sajt ut för 20 år sedan?

Läs den sista delen, "Internet i allmänhet", i **artikeln** Så här gör du en egen viralgranskning – steg för steg.

2. I klassrummet

1. Starta lektionen med att titta på filmen **"Tid och rum"**.

2. Diskutera filmens innehåll.

Tidsåtgång: Cirka 30 min.

- Vad är en nyhetsbyrå?
- Vilka svenska eller utländska nyhets- eller bildbyråer känner ni till?
- Hur stor del av materialet på en nyhetssida kommer från nyhetsbyråer? Undersök själva!
- Finns det några problem med att medier använder nyhetsbyråer?
- Har du sett historier som verkar lite för bra för att vara sanna i svenska medier? Exempel?
- Hur vanligt är det med faktafel i svenska medier, tror du? Har du några exempel?
- Hur vanligt är det att någon har hittat på en historia som hamnar i svenska medier? Exempel?
- Vad gör medier när fel upptäcks?
- Hur vanligt är det med faktafel och påhittade historier på sajter som inte är etablerade medier, till exempel bloggar?
- Vad gör bloggare och andra skribenter på nätet när fel upptäcks i deras texter?
- Hur hittar man borttaget material på nätet?
- I filmen pratar man om skrönor, vad är det?

3. Genomgång tillsammans

Tidsåtgång: Cirka 20 min.

Friska upp minnet om bildsökning, se tidigare avsnitt.

Du kan visa **filmen** om informationsspridning på nätet.

Du kan även visa **filmen** om hur man viralgranskar en webbsida.

Gå in på en svensk nyhetssida och visa upp material som kommer från till exempel nyhetsbyrå TT och sådant som medieföretaget själv producerat.

4. Elevernas arbete

Tidsåtgång: Cirka 120 min.

Så här presenterar du det för eleven: Leta rätt på en artikel på nätet som verkar för bra för att vara sann, kanske någon du sett i dina sociala medier-flöden. Undersök var uppgifterna i artikeln kommer ifrån, till exempel vem som rapporterade om dem först. Kolla upp bilderna, hör de ihop med historien? Vem tog bilderna och när?

Du kan också gå in på en sajt som du misstänker sprider helt eller delvis påhittade saker och kolla en av artiklarna som ligger där. Finns det tid och plats? Kan du hitta personerna i artikeln någon annanstans? Finns det källor? Gå tillbaka till källan och undersök allt du kan om historien.

Du kan även ta en svensk nyhetsartikel om en händelse i ett annat land, gå till källan (det kan vara skrivet om i flera led, gå tillbaka till ursprungskällan) och se om det som stod i den svenska artikeln stämmer. Vad har gått förlorat på vägen?

Gör en egen presentation om ditt exempel och välj valfritt verktyg, t ex film, artikel, PPT, eller uppsats. Berätta hur du gick tillväga när du kollade artikeln och resonera om pålitlighet, källkritik och källor samt medier.

PARTISKA RÖSTER

1. Förberedelse för dig som lärare

Se filmen **"Partiska röster"** (12:39).

Läs igenom **UR:s material** till filmen.

Friska upp dina kunskaper om bildsökning som du fick tidigare i materialet och läs igenom avsnittet "Viralgranskning – så gör du".

Läs **artikeln Så här gör du en egen viralgranskning** – steg för steg.

Läs mer om **falska Facebook-konton**.

Läs mer om **anonyma Twitter-konton**.

2. I klassrummet:

1. Starta lektion med att titta på filmen **"Partiska röster"**.

2. Diskutera filmens innehåll.
Tidsåtgång: Cirka 40 min.

- Vad menas med "partisk röst"?
- Vilka tror du använder fejkprofiler för att sprida åsikter?
- Vad finns det för problem när partiska röster inte framträder med sitt riktiga namn?
- Åsa säger i filmen att vi tror mer på konton som ser ut att vara andra människor än de som är företag eller organisationer, håller du med och i så fall, hur kommer det sig?
- I filmen pratar man om att dolda identiteter kan vara ett verktyg för att nå olika ändamål och syften. Ge exempel på detta.
- Har du stött på någon som försöker sprida påståenden under falsk identitet? Berätta!

- Hur påverkar vi andra genom att dela utan att vara källkritiska, till exempel inte kolla upp en fejkprofil eller källa? Vad kan det få för konsekvenser?
- Vad menar polisen i filmen med meningsyttring?
- Om en källa eller avsändare är partisk, vad kan man göra för att balansera upp det som läsare eller tittare?

3. Genomgång tillsammans

Tidsåtgång: Cirka 20 min.

Friska upp minnet om bildsökning, se tidigare avsnitt.

Be eleverna läsa **artikeln om falska Facebook-konton**.

Be eleverna att läsa **Så här gör du en egen viralgranskning – steg för steg**.

4. Elevernas arbete

Tidsåtgång: Cirka 120 min.

Så här presenterar du det för eleven: Leta rätt på ett konto i sociala medier som du tycker sprider partiska påståenden och som du misstänker inte framträder med sitt verkliga namn. Vad kan du ta reda på om personen som står bakom? Kolla upp bilden, se vad personen skrivit i övrigt.

Gör en egen presentation om ditt exempel och välj valfritt verktyg, till exempel en film, en artikel, en powerpointpresentation eller en uppsats. Berätta hur du gick tillväga. Om du inte kom någon vart, berätta varför. Resonera om anonymitet på nätet och vad den kan användas till på gott och ont.

EXTRAMATERIAL

Vi har samlat allt material som kan vara av intresse för lärare och elever på Lillaviralgranskaren.se – där hittar du till exempel de videoklipp och guider som finns i det här skolmaterialet.

Vill du som lärare fördjupa dig kring källkritik kommer här en rad tips:

Följ Viralgranskaren och dess kollegor ute i världen. Då håller du dig ajour med aktuella fall:

- **Viralgranskaren**
- Facebook-sidan **Bluffakuten**
- **Snopes** (USA)
- **Tjekdet** (Danmark)
- **Faktabaari** (Finland)
- Du kan också titta på **Viralgranskarens varningslista** för att se exempel på sajter som sprider falska påståenden:

Tillsammans med Internetstiftelsen i Sverige har Viralgranskaren släppt guiden Källkritik på internet, den kan du läsa och ladda ner **här**.

Här är fler resurser:

Nätsmarta

MIK

Statens medieråd

IIS

Kolla Källan

**I filmen pratade
man om en artikel,
vad menar man
med det?**

**Vad tror ni att
filmen vill säga,
berätta?**

**Vad kan hända
om man tror på
sådana artiklar
på nätet?**

**Vad betyder ordet
källkritisk?**

**Vad gör en
nätsmart person?**

**Hur kan du vara
delaktig i att något
sprids?**

**Vad borde du
själv göra innan du
delar vidare?**

**Vet vi alltid vem
avsändaren är?
Berätta!**

**Vad betyder
avsändare och
mottagare?**

**Hur kan en film
eller bild luras?
Ge förslag.**

**Om jag delar
sådant som är
dåligt, kränkande
eller skapar oro,
vilken person är
jag på nätet?**

**Hur ska jag kunna
ta reda på om det
är sant eller falskt,
innan jag delar?**

Hur kan man påverka andra genom att inte tänka efter innan man delar?

Vad kan man göra om man ser något på nätet som inte känns bra? Till exempel artikeln om hajarna.

Finns det hajar i Sverige?

Vilken bild sänder vi ut om oss själva om vi inte är ärliga på nätet?

Är det alltid ok att dela skämt på nätet?

Varför kan det bli kaos på nätet, när många delar?

NÄTSMARTA
INTERNETFILTRET INOM DIG

Viralgranskaren
endel av **metro**

metro